

Joanna Błoch

Zakład Narodowy im. Ossolińskich

Biblijne niewiasty na rycinach *Icones Illustrium
Feminarum Veteris Testamenti* i *Icones Illustrium
Feminarum Novi Testamenti*

Chciałbym, żebyście wiedzieli, że głową każdego mężczyzny jest Chrystus,
mężczyzna zaś jest głową kobiety, a głową Chrystusa – Bóg.

1 List do Koryntian 11,3

W latach 1590–1595¹ Philipp Galle² wydał w Antwerpii dwie serie gra-
ficzne *Icones Illustrium Feminarum Veteris Testamenti* i *Icones Illustrium*

¹ *Icones Illustrium Feminarum Veteris Testamenti* i *Icones Illustrium Feminarum Novi Testamenti* wydane zostały powtórnie w XVII w. przez syna Gallego – Theodora (1571–1633), a potem wnuka – Johannes (1600–1676), oraz skopiowana w broszurze Hieronymusa Orteliusa (1524–1614) z 1610 r. *Schöne Bildnis in Kupfer gestochen der erleuchten berühmtesten [sic] Weiber Altes und Neues Testaments*. Zob. Y. Bleyerveld, *Chaste, Obedient and Devout: Biblical Women as Patterns of Female Virtue in Netherlandish and German Graphic Art, ca. 1500–1750*, „Simiolus Netherlands Quarterly for the History of Art” 2000, Vol. 28, no. 4, s. 240–241.

² Philipp Galle (1537–1612) początkowo działał w Haarlemie, gdzie wykonał wiele odbitek według Maartena van Heemskercka, od 1557 r. pracował dla antwerpskiego wydawcy Hieronymusa Cocka, od 1563 r. działał jako niezależny wydawca w Haarlemie, a w 1570 r. został mistrzem Gildii św. Łukasza w Antwerpii. Zob. U. Thieme, F. Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Bd. 13, Leipzig 1920, s. 105.

*Feminarum Novi Testamenti*³ według Maartena de Vosa⁴. Na kartach obu albumów ukazane zostały trzydzieści trzy kobiety⁵, których historie opisane są w Piśmie Świętym. Publikacje te wpisują się w szerszy nurt, obecny w ówczesnych Niderlandach: gloryfikacji cnót moralnych⁶ oraz oddziaływania wizerunków biblijnych niewiast na postrzeganie ówczesnych kobiet⁷.

Obydwa dzieła Gallego zostały zadedykowane żonom wysokich urzędników dworu hiszpańskiego w Brukseli. Dedykacje były popularne w XVI i XVII wieku, dawane z inicjatywy wydawcy, który w ten sposób chciał wyrazić wdzięczność za otrzymane dobrodziejstwa. Zadedykowanie dzieła osobie rozpoznawalnej publicznie pozwalało mieć nadzieję, że również sam utwór stanie się powszechnie znany. Z drugiej strony wśród mecenasów sztuki, zwłaszcza w przypadku dzieł drukowanych, ksiąg czy też albumów graficznych, panowało przekonanie, że poprzez uwiecznienie na ich kartach swojego imienia zyskają nieśmiertelność⁸. Dodatkowo osoby,

³ Autorzy rycin: *Icones Illustrium Feminarum Veteris Testamenti*: siedemnaście rycin (Mater Machab – brak sygnatury rytownika) – Jan Collaert (1561/1566–1620/1628); *Icones Illustrium Feminarum Novi Testamenti*: Maria Virgo, Elisabeth Zachariae – Jan Collaert; s. Anna – Adrian Collaert (1555/1565–1618); Anna Prophetissa, Mulier Samaritana, Mulier Adultera, Mulier Filux. Sang. Lab., Martha, Maria Magdalena, Maria Salome – Carol de Mallerÿ (1571–1635/1655); Mulier Cananæa, Mulier Inclinata, Maria Jacobi, Tabitha, Lydia Purpuraria – brak sygnatury rytownika. Albumy te znajdują się w zbiorach Muzeum Książąt Lubomirskich, oddziale Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, pod numerami inwentarzowymi A.gr. 10 (*Icones Illustrium Feminarum Veteris Testamenti*) oraz A.gr. 11 (*Icones Illustrium Feminarum Novi Testamenti*). Pochodzą ze zbiorów założyciela znio Józefa Maksymiliana Ossolińskiego (dawna sygnatura lwowska 42609). Opis fizyczny: A.gr. 10: wym. 19,2 × 13,1 cm, technika: miedzioryt ze złoceniem, liczba kart: 18; brak dwóch kart; A.gr. 11: wym. 19,2 × 13,1 cm, technika: miedzioryt ze złoceniem, liczba kart: 15.

⁴ Maarten de Vos (1532–1603) – malarz i rysownik czynny w Antwerpii, w 1558 r. został tam mistrzem Gildii św. Łukasza, następnie w 1571 r. subdziekanem, a w 1572 r. dziekanem; w latach 1552–1558 uczył się w Rzymie, Florencji i Wenecji (prawdopodobnie w warsztacie Tintoretta). Zob. U. Thieme, F. Becker, *Allgemeines Lexikon...*, Bd. 34, Leipzig 1940, s. 555–556.

⁵ W wydaniu znajdującym się w MKL brakuje kart ukazujących Zuzannę oraz Sarę (bohaterkę Księgi Tobiasza).

⁶ I.M. Veldman, *Images of Labor and Diligence in Sixteenth-Century Netherlandish Prints: The Work Ethic Rooted in Civic Morality or Protestantism?*, „Simiolus Netherlands Quarterly for the History of Art” 1992, Vol. 21, no. 4, s. 227–264.

⁷ U. Kicińska, *Wzorzec szlachcianki w polskich drukowanych oracjach pogrzebowych XVII wieku*, Warszawa 2013, s. 248.

⁸ M. Juda, *Book Authors and Users in Letters of Dedication of the Lublin Jesuit Printing House*, „Res Historica” 2020, nr 50, s. 131; więcej o dedykacjach: K. Tutak, *O dedykacjach w drukach polskich XVI i XVII w. (grafia i interpunkcja)*, Kraków 2013.

którym dane dzieło było dedykowane, kupowały jego znaczną ilość, dzięki czemu zwracały się koszty wydania. Ryciny przedstawiające kobiety ze Starego Testamentu Philipp Galle zadedykował Paulinie Schooten, drugiej żonie Engelbrechta Maasa, sędziego Sądu Najwyższego w Mechelen⁹, natomiast wizerunki niewiast nowotestamentowych Margaretcie Boogaerts, żonie Johana van Drenckwaerta barona van Dormale¹⁰. Dedykacje dla kobiet w książkach były rzadkie i pojawiały się przeważnie w przeznaczonych dla kobiet publikacjach o tematyce moralizatorskiej¹¹.

Poza dedykacją na tytułowych stronach *Icones Illustrium Feminarum Veteris Testamenti* i *Icones Illustrium Feminarum Novi Testamenti* znajdują się motto¹² – cytaty z Biblii. Ich wybór nie był przypadkowy, miał bowiem podkreślać moralizatorską funkcję tych dzieł, gloryfikującą zestaw cnót, którymi powinna się kierować dobrze wychowana kobieta. Wbrew powszechnemu przekonaniu o wpływie epoki renesansu na życie społeczne nie przyniósł on zmian w postrzeganiu kobiety w społeczeństwie, na co w eseju *Did Women Have a Renaissance?* zwróciła uwagę Joan Kelly-Gadol¹³. W XVI wieku mężczyzna mógł swobodnie rozwijać się w każdej dziedzinie życia, natomiast kobieta w dalszym ciągu sprowadzana była do roli żony, matki i córki – osoby uległej, posłusznej i cichej¹⁴.

⁹ „ORNATISSIMÆ PRÆSTANTISSIMÆQVE/ D[æ] Paulinæ Schotee, D[i] Engelberti/ Masij, in summo Machliniæ Consilio/ Consiliarij prudentiſſimi, vxori charissi=/mæ has Illustrium Feminarum veteris/ Testamenty Icones Philippus/ Galæus officiose/ dedicat”.

¹⁰ „Dominæ Margaretæ Boogaerts, vxori/ chariſſ. D. Ioannis de Drenckwairt, viri/ equestris Ordinis, Baronis de Dormale,/ Praefecti Regiæ Maiestatis ærarij,/ has illustrium Feminarum Novi/ Testamenti Icones Philippus/ Gallæus officiose/ dedicate”.

¹¹ W XVI w. tylko w dwóch wydawnictwach, poza dziełem Gallego, występują dedykacje dla kobiet. Jest to *Historia Crispijna de Passe* według Maartena de Vosa, zadedykowana wdowie Mary Vlodrop, oraz *Zuzanna i starcy* Lucasa Vorstermana za Rubensem. Rubens zadedykował swoje dzieło Annie Roemer Visscher. Y. Bleyerveld, *Chaste, Obedient and Devout*, s. 236–237.

¹² Motto w *Icones Illustrium Feminarum Veteris Testamenti: Mulier timens Dominum, ipsa laudabitur./ Prouerb. 31.* (Niewiasta, która się Pana boi, ta pochwały godna. Księga Przysłów 31, 30); *Icones Illustrium Feminarum Novi Testamenti: Mulieris bonæ beatus vir: numerus/ enim annorum illorum duplex./ Mulier fortis oblectat virum suum, &/ annos vitæ illius in pace implebit./ Ecclesiastic. 26.* (Szczęśliwy mąż, który ma dobrą żonę, liczba dni jego będzie podwójna. Dobra żona radować będzie męża, który osiągnie pełnię wieku w pokoju. Mądrość Syracha 26,1–2).

¹³ J. Kelly-Gadol, *Did Women Have a Renaissance?*, w: *Women, History and Theory. The Essays of Joan Kelly*, Chicago 1984, s. 19–50.

¹⁴ N. Giza, *Pokorna, skromna, cicha... mądra? Literatura parenetyczna dla kobiet w szesnastowiecznej Anglii*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2012, nr 28, s. 80.

Taki obraz kobiety wyłania się zarówno z szesnastowiecznej literatury parenetycznej przeznaczonej dla kobiet, jak i oracji funeralnych. Utwory te kontynuowały tradycyjne spojrzenie na rolę kobiety, ukazane m.in. w *The Book of The Knight of the Tower*. Dzieło to zostało stworzone przez francuskiego szlachcica Geoffroya IV de la Tour Landry i miało stanowić poradnik dla kobiet, w tym jego córek, aby potrafiły odpowiednio zachować się na królewskim dworze i nie zhańbiły rodziny w obliczu czyhających na nie zagrożeń¹⁵. Landry opisał wiele postaci kobiecych zaczerpniętych z literatury antycznej, kronik, żywotów świętych oraz Biblii, prezentując zarówno pozytywne, jak i negatywne zachowania. Wśród biblijnych niewiast scharakteryzował m.in. królową Esterę, która miała stanowić przykład żony potrafiącej unizić się przed mężem i uczynić wszystko, aby był on szczęśliwy, oraz Rut, której historia ukazuje, jak ważne jest dbanie nie tylko o męża, ale także o całą jego rodzinę oraz utrzymywanie z nią jak najlepszych relacji¹⁶.

Christine de Pizan, autorka dwóch niezwykle popularnych wówczas książek dla kobiet, czyli *Miasta Dam* oraz *Skarbu Miasta Dam*, stworzyła wyidealizowane miasto kobiet, przez co została uznana za jedną z pierwszych pisarek sprzeciwiających się dominacji mężczyzn w społeczeństwie, dając zarazem kobietom wachlarz rad dotyczących przestrzegania określonych cnót w życiu codziennym. W *Mieście Dam* autorka za pomocą spersonalizowanych trzech cnót: Rozsądku, Uczciwości oraz Sprawiedliwości, buduje od podstaw nowe miasto, do którego, zarówno jako mieszkanki, jak i budulec tego miasta, zaprasza zasłużone kobiety, m.in. Matkę Boską, Marię Magdalенę, Esterę, Zuzannę, Sarę, ale także Safonę, Semiramidę, królową Saby, Minerwę czy świętą Cecylię. Z kolei w *Skarbie Miasta Dam* Christine de Pizan daje rady dotyczące odpowiedniego stroju, zachowania się oraz doboru języka w odniesieniu do różnych sytuacji i statusu społecznego, który cechuje daną kobietę. Wskazówki z tego dzieła przeznaczone są zarówno dla kobiet żyjących na dworze, jak i zakonnicek, wieśniaczek czy prostytutek¹⁷.

Na życzenie królowej Katarzyny Aragońskiej w 1524 roku powstało jedno z najbardziej znanych dzieł przeznaczonych dla kobiet, które zostało przetłumaczone na 36 języków. Juan Luis Vives, hiszpański humanista, teoretyk edukacji i powiernik angielskiej królowej, stworzył *De Institutione Feminae Christianae*, mające stanowić praktyczny poradnik dla księżniczki Marii Tudor. Według autora dobre wychowanie dziewcząt powinno się

¹⁵ Tamże, s. 82.

¹⁶ R. Barnhouse, *The Book of the Knight of the Tower: Manners for Young Medieval Women*, New York 2006, s. 99–100.

¹⁷ N. Giza, *Pokorna, skromna...*, s. 84.

opierać na trzech podstawowych wartościach: posłuszeństwie, cnotliwości i pobożności. Aby zaprezentować te cnoty, Vives posługuje się sylwetkami znanych kobiecych postaci ze Starego i Nowego Testamentu.

Podobne wartości były wysuwane na pierwszy plan w mowach pogrzebowych szlachcianek polskich. Jak zauważa Urszula Kicińska:

W oracjach funeralnych można napotkać dwie podstawowe grupy cnót żeńskich. Pierwsze z nich to te, które przynależą do kobiety z racji pełnionej przez nią funkcji społecznej jako żony i matki. Są to więc – cnotliwość, czystość, roztropność, macierzyństwo, posłuszeństwo, uległość wobec męża lub rodziców (jeśli oracja wspomina pannę), miłość małżeńska, gospodarność, mądrość. Drugie zaś to zalety przynależne kobiecie jako chrześcijance, czyli – religijność, pobożność, ofiarność, miłosierdzie, uczestnictwo we mszach świętych, przyjmowanie sakramentów i przestrzeganie postów, przykładne życie, dobra śmierć.¹⁸

Wszystkie cnoty kobiece były związane z właściwą postawą, jaką kobieta powinna przyjąć wobec rodziców, a potem męża. Dobre kobiety miały dochowywać posłuszeństwa Bogu i mężowi oraz być ciche i pobożne, pracowite i uprzejme, roztropne i mądre – ku pożytkowi i wsparciu gospodarstw domowych. Dobitnie ukazuje to rycina autorstwa Antona Woensama *Allegorische Darstellung der weisen Frau*¹⁹, na której została ukazana kobieta z atrybutami, opisanymi w taki sposób, aby odbiorca nie miał wątpliwości co do ich interpretacji. Jej podobne do sokolich oczy chronią ją przed hańbiącym zachowaniem; klucz w jej uchu wskazuje, że jest gotowa słuchać słowa Bożego; kłódka na ustach uniemożliwia jej używanie wulgarnego języka oraz plotkowanie; lustro odpędza dumę; turkawka na piersi pokazuje, że nie pozwoli zbliżyć się do siebie innemu mężczyźnie prócz męża; wąż u pasa oznacza, że nie będzie rozmawiać z nikim prócz męża; dzban reprezentuje miłość wobec ubogich; końskie kopyta zaś symbolizują jej niezachwianą czystość²⁰.

W literaturze uosobieniem niewieścich cnót były kobiece postacie biblijne, dlatego też malarze, rysownicy czy graficy bardzo często sięgali po ich wizerunki, aby zilustrować obowiązujący wówczas system wartości.

¹⁸ U. Kicińska, *Wzorzec szlachecki...*, s. 246–247.

¹⁹ A. Woensam, *Allegorische Darstellung der weisen Frau*, drzeworyt, ok. 1525, wym. 39,3 × 27,7 cm, zbiory Albertiny, nr inw. DG1966/218.

²⁰ K.J. Grimmett, *Woman on Top: Interpreting Barthel Beham's „Judith Seated on the Body of Holofernes”*, Austin 2014, s. 24.

Wypracowali system atrybutów i scen umożliwiający łatwą identyfikację zarówno samej postaci, jak i cechy, którą uosabia.

W 1530 roku Hans Sachs²¹ stworzył poemat *Der ehren-spiegel der zwölff durchleuchtigen frawen dess alten testaments*, w którym przedstawił biografie dwunastu kobiet Starego i Nowego Testamentu. Ilustracją do tego utworu²² była rycina autorstwa Erharda Schöna²³, składająca się z dwóch drzeworytów – na każdym z nich rytownik ukazał po sześć postaci²⁴. Po szczególnym kobietom na rycinie zostały przypisane atrybuty, a w utworze Sachsa odpowiednie cechy. I tak: Ewa, matka wszelkiego życia, ukazana została z jabłkiem i czaszką; pobłogosławiona darem macierzyństwa Sara z rękami złożonymi na brzuchu; posłuszna Rebeka z dzbanem; uwodzicielska Rachela z suchą gałęzią; cierpliwa Lea z kwitnącą gałęzią; odważna Jael z młotkiem i kołkiem do namiotu; życzliwa Rut ze snopkiem kukurydzy; lojalna Mikal ze sznurem; rozsądna Abigail z koszem kwiatów; umiarkowana Judyta z mieczem i głową Holofernesa; delikatna Ester w koronie i z berłem oraz cnotliwa Zuzanna z rękami złożonymi na brzuchu. Sara oraz Zuzanna nie mają atrybutów, ale ukazane są w charakterystycznych pozach (mają złożone dłonie na brzuchu)²⁵.

Icones Illustrium Feminarum Veteris Testamenti i *Icones Illustrium Feminarum Novi Testamenti* wpisują się w popularne w XVI wieku wydawnictwa albumowe, ukazujące postaci, którym towarzyszą identyfikujące je podpisy. Za przykład takich dzieł posłużyć mogą m.in. seria *Słynnych Kobiet Starego Testamentu* Josta Ammana z lat 1568–1596, seria *Kobiet Starego i Nowego Testamentu* Maartena van Heemskercka z 1575 roku, seria *Żony patriarchów* z lat 1585–1589 Jacoba Mathama według Hendricka Goltziusa czy *Prosopographia, sive virtutum, animi, corporis, bonorum externorum*,

²¹ Hans Sachs (1494–1576) – poeta i dramaturg związany z Norymbergą, autor ok. 2000 wierszy, bajek i sztuk teatralnych oraz ok. 4300 pieśni religijnych i świeckich, do których stworzył również muzykę. Zob. W.E. Gerabek, *Sachs, Hans* [hasło], w: *Neue Deutsche Biographie*, Bd. 22, Berlin 2005, s. 332.

²² Y. Bleyerveld, *Chaste, Obedient and Devout*, s. 225.

²³ Erhard Schön (1491–1542) – drzeworytnik i malarz działający w Norymberdze, naśladował styl Albrechta Dürera. Zob. U. Thieme, F. Becker, *Allgemeines Lexikon...*, Bd. 30, Leipzig 1936, s. 218.

²⁴ E. Schön, *Rycina ukazująca 6 z 12 słynnych kobiet ze Starego Testamentu (Ewę, Sarę, Rebeke, Rachelę, Leę, Jael)*, drzeworyt, 1530, wym. 20,1 × 39,4 cm, zbiory British Museum, nr inw. 1923,1119.1; E. Schön, *Rycina ukazująca 6 z 12 słynnych kobiet ze Starego Testamentu (Rut, Mikal, Abigail, Judytę, Esterę, Zuzannę)*, drzeworyt, 1530, wym. 19,6 × 38,2 cm, zbiory British Museum, nr inw. 1909,0612.7.

²⁵ Y. Bleyerveld, *Chaste, Obedient and Devout*, s. 224–226.

vitiorum, et affectuum variorum delineatio wydana przez Philippa Gallego.

W *Icones Illustrium Feminarum Veteris Testamenti* i *Icones Illustrium Feminarum Novi Testamenti* każda z kolejnych rycin ukazujących biblijną kobiecą postać ma taką samą konstrukcję. Na pierwszym planie ukazana jest dana niewiasta, w tle wybrana scena z jej życia, a poniżej znajduje się inskrypcja zawierająca jej imię i dwuwersowy napis opisujący jej cnoty²⁶. W zachowanej w Muzeum Książąt Lubomirskich serii zostały zaprezentowane trzydzieści trzy kobiety²⁷, nie są to jednak tylko niewiasty nieskazitelne, w pełni posłuszne i oddane ojcu czy mężowi, takie jak matka Samsona czy święta Elżbieta, żona Zachariasza, ale także silne postacie, które starają się wziąć własny los w swoje ręce. Do takich kobiet należą: Tamar, która dopuściła się oszustwa i prostytucji, jednak została wpisana do drzewa genealogicznego Jezusa; Judyta, która zgładziła Holofernesa; czy Debora, która w świecie zdominowanym przez mężczyzn była zarówno prorokinią, jak i sędzią Izraela oraz wodzem.

Życie biblijnych niewiast stawało się przez wieki nie tylko materiałem moralizatorskim, ale też źródłem natchnienia dla wielu twórców. Morderczyni Jael zainspirowała Agathę Christie, która w słuchowisku *Butter in a Lordly Dish* uśmierciła sir Luke'a Enderby'ego w ten sam sposób, w jaki w Księżce Sędziów zabity został Sisera. Relacja Marii Magdaleny i Jezusa rozbudziła wyobraźnię Dana Browna, natomiast Maria, która w Ewangelii wypowiedziała tylko sześć zdań, stała się najsłynniejszą kobietą świata.

²⁶ Autorem tych dwuwersowych opisów był Cornelis Kiliaan (1528–1607). Był on leksykografem, językoznawcą, tłumaczem i poetą, działał w Antwerpii. J. Franck, *Kilian, Cornelius* [hasło], w: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 15, Leipzig 1882, [online] <https://www.deutsche-biographie.de/pnd119291479.html#adbcontent> [dostęp: 22.02.2022].

²⁷ Aby opis poszczególnych historii był czytelny, do niniejszego tekstu została dołączona tabela zawierająca imię danej niewiasty, inskrypcję znajdującą się na rycinie, opis przedstawionej sceny oraz przypisywane jej znaczenie.

1. *EVA.*
EVA patri compar protoplas to data coniux,
Prima hominum genitrix, prima virago fuit.

1. Jan Collaert według Maartena de Vosa, *Ewa*, nr inw. A.gr. 10/1.

10. **IAHEL,**
Sifaria iniqui hos sis pertundere tempora clauo
Ausa IAHEL, celebri nomine nota viget.

2. Jan Collaert według Maartena de Vosa, *Jael*, nr inw. A.gr. 10/10.

13. *RVTH.*
RVTH spicas in agro, non cognita, colligit: inde
Noscitur affinis, fitque marita Booz.

3. Jan Collaert wedhug Maartena de Vosa, *Rut*, nr inw. A.gr. 10/13.

4. Jan Collaert wedlug Maartena de Vosa, *Estera*, nr inw. A.gr. 10/18.

5. Jan Collaert według Maartena de Vosa, *Matka Boska*, nr inw. A.gr. 11/1.

6. Carol de Mallerj według Maartena de Vosa, *Samarytanka*, nr inw. A.gr. 11/5.

7. Niezidentyfikowany rytownik według Maartena de Vosa, *Kobieta kananejska*, nr inw. A.gr. 11/8.

8. Niezidentyfikowany rytownik według Maartena de Vosa, *Lidia*, nr inw. A.gr. 11/15.

NR INW.	A.gr. 10.1
KOBIETA	Ewa (Eva)
INSKRYPCJA	EVA patry compar protoplas to data coniux, Prima hominum genitrix, prima virago fuit.
OPIS SCENY	W tle po lewej stronie przedstawiona została scena z raju, kiedy to Szatan pod postacią węża podaje nagiej Ewie owoc z drzewa poznania dobra i zła. Na pierwszym planie bohaterka jest już odziana (choć nadal ma odkryty biust). Siedzi na głazie, w dłoniach trzyma wrzeciono, u jej stóp siedzi kot i leżą warzywa (marchew, buraki, kapusta). Po prawej stronie znajduje się chata, a przed nią płonące palenisko (Rdz 3,1–6; 4,1–2). (il. 1)
ZNACZENIE	Ewa jest kobietą, od której wszystko się zaczęło, dającą życie, matką wszystkich mężczyzn. Została ukazana w pozytywnym świetle. Po wygnaniu z raju, dzięki swojej trosce o utrzymanie domowego ogniska, Ewa stała się dobrą żoną i pierwszą matką ludzkości. U nóg Ewy przedstawiony został kot. W Biblii był on symbolem zła, natomiast w sztuce symbolizował niekiedy macierzyństwo oraz płodność. Przenaczeniem kobiety jest zatem dbanie o dom i rodzenie dzieci, jedynie poprzez te zajęcia może ona odnaleźć swoje prawdziwe powołanie.
NR INW.	A.gr. 10.2
KOBIETA	Sara
INSKRYPCJA	SARA Abrahæ paret vetulo officiosa marito/ Isacum anus mater concipit atque parit.
OPIS SCENY	Sara stoi w centrum przedstawienia, ma odsłonięty brzuch. W tle po lewej Abraham rozmawia z Hagar, a u ich stóp mali Izmael i Izaak walczą ze sobą (Rdz 21,1–16).
ZNACZENIE	Sara łączy w sobie kilka cech, którymi powinna kierować się dobra żona. Przede wszystkim jest ona uległa wobec męża i cierpliwa. Dzięki swojej postawie otrzymała dar macierzyństwa. Co jednak najważniejsze, Sara jest posłuszna woli Boga, nawet jej niechęć wobec Hagar i Izmaela jest przez Niego zamierzona.
NR INW.	A.gr. 10.3
KOBIETA	Rebeka (Rebecca)
INSKRYPCJA	Isaci amans coniux prudens solersgue REBECCA, Esau postponit, tegue Iacobe fouet.
OPIS SCENY	Na pierwszym planie ukazana została postać w pozycji siedzącej. Jest to kobieta w podeszłym wieku – Rebeka. Czyta książkę. W tle przedstawiona została scena, w której Rebeka pomaga zdobyć podstępem Jakubowi błogosławieństwo od jego ślepego ojca Izaaka, w czasie kiedy pierworodny Ezaw udał się na łowy (Rdz 27,18–29).
ZNACZENIE	Mogłoby się wydawać, że Rebeka nie jest typową uległą żoną czy córką. Decyzje podejmuje samodzielnie i nie boi się wziąć za nie odpowiedzialności. Jest jednak w pełni posłuszna wypełnianiu Boskiej woli: na żonę dla Izaaka wybrał ją anielski posłaniec (Rdz 24,40), a kiedy dzieci znajdowały się jeszcze w jej łonie, Bóg nakazał jej wywyższenie młodszego nad starszym synem (Rdz 25,23). Wiarę w Boży plan potrafi postawić ponad matczyną miłość.

NR INW.	A.gr. 10.4
KOBIETA	Lea (Lia)
INSKRYPCJA	LIA Iacobi vxor patriarchæ, filia Laban,/ Germanæ sponso est nocte potita suæ.
OPIS SCENY	Lea została ukazana jako pasterka wracająca z pastwiska. W tle po lewej przedstawiony został jej poród, kiedy poczęła pierworodnego Rubena (Rdz 29,23–35).
ZNACZENIE	Historia Lei obrazuje małżeństwo bez miłości i to, w jaki sposób kobieta może jednak odnaleźć w nim szczęście (Rdz 30,10–13). Bóg, widząc, że Jakub nie kocha Lei, a wyłącznie jej siostrę Rachelę, obdarzył ją licznym potomstwem, aby w ten sposób uzyskała właściwą pozycję w rodzinnej społeczności. Jej postawę cechuje cierpliwość oraz wdzięczność za Boże decyzje. Pomimo że na jej losie zawazył podstęp jej ojca, jest wierną i kochającą żoną.
NR INW.	A.gr. 10.5
KOBIETA	Rachela
INSKRYPCJA	Cauta RACHEL, Liæ soror atgue, marita Iacobi,/ Occultat patrios, clam fugitiua, deos.
OPIS SCENY	Rachela została przedstawiona jako piękna, zmysłowa niewiasta (przezroczysta tkanina podkreśla jej biust i łono, przez rozcięcie w sukni widać prawą nogę aż do uda). W tle po lewej stronie przedstawiona została scena, kiedy Rachela oddaje Jakubowi za żonę swoją służącą Bilhę (Rdz 30,3–4).
ZNACZENIE	Rachela była piękną kobietą, umiłowaną żoną Jakuba, jednak Bóg początkowo odmawiał jej daru macierzyństwa. Wiedząc, że posiadanie dziecka jest bardzo ważne dla przetrwania rodu Jakuba, oddała mu swoją służącą, aby ta rodziła dzieci, które Rachela traktowała jako swoje potomstwo. Biblijna historia pokazuje też dalekowzroczność Racheli i dbanie o dobrobyt męża oraz ich dzieci (ukradła ojcu rodowe posążki, aby Jakub mógł dziedziczyć na równi z jej braćmi) (Rdz 31,19). W końcu jej wytrwałość w miłości do męża została nagrodzona dwoma synami – Józefem i Beniaminem.
NR INW.	A.gr. 10.6
KOBIETA	Tamar (Thamar)
INSKRYPCJA	Bella THAMAR, luctu posito, velata theristro,/ Cum Iuda socero dissimulata coit.
OPIS SCENY	Tamar przebrana za sakralną prostytutkę siedzi na skale, w prawej ręce trzyma laskę, a w lewej sygnety (dary od teścia). W tle ukazana została scena jej spółkowania z Judą (Rdz 38,13–19).
ZNACZENIE	Oszustwo i nierząd przeważnie kojarzone są z grzechem, inaczej było jednak, kiedy dopuściła się ich Tamar, która została wpisana do drzewa genealogicznego Jezusa. Po śmierci dwóch mężów jej teść Juda wygnał ją z domu. Postanowiła wykorzystać swój wdzięk i pod przebraniem nierządniczy zległa z Judą, stając się brzemienna. Zgrzeszyła świadomie, ale Bóg jej wybaczył; wykorzystał jej błędy, aby wskazać Judzie jego przewinienia wobec Tamar (Rdz 38,26).

NR INW.	A.gr. 10.7
KOBIETA	Miriam (Maria)
INSKRYPCJA	Aronis Mosisque soror MARIA; æquore mersis/ Hos tibus; exultat, tympana pulsat ouans.
OPIS SCENY	Miriam stoi pośrodku, uderzając w bęben. W tle po lewej Izraela wraz z innymi kobietami raduje się z powodu śmierci faraona i jego jeźdźców w wodach Morza Czerwonego (Wj 15,20–21).
ZNACZENIE	Miriam była siostrą Mojżesza oraz Aarona. Po wyjściu z Egiptu została ogarnięta Duchem Bożym. Jest kobietą szczęśliwą, spełnioną. Dzięki jej odwadze Mojżesz mógł wypełnić Boży plan (Wj 2,1–10).

NR INW.	A.gr. 10.8
KOBIETA	Rachab (Rahab)
INSKRYPCJA	Exploratores recipit, celatque receptos, Seruet ut incolumem seque suosque RAHAB.
OPIS SCENY	Na pierwszym planie przedstawiona została Rachab. Stoi oparta o pień drzewa, w lewej dłoni trzyma sznur. W tle ukazane zostały mury miasta Jerycha i uciekający po spuszczonej przez Rachab sznurze wysłannicy Jozuego (Joz 2,1–20).
ZNACZENIE	Podobnie jak w przypadku Tamar, kobieta, która grzeszy, zostaje wymieniona w rodowodzie Jezusa ²⁸ . Rachab jest praprababką króla Dawida (Mt 1,5). Wydaje się podwójnie grzeszna, z jednej strony jest nierządnicą, z drugiej zdradza swój naród. Dopuszcza się zdrady, aby chronić siebie i swoich bliskich. Podejmując jednak taką decyzję, dotrzymuje danego słowa; staje się również posłuszna swojemu nowemu Bogu. W Nowym Testamencie jest wspomniana jako obrończyni wiary (Hbr 11,31), która nie bała się w jej obronie podjąć ryzyka i postawić na szali własnego życia (Jk 2,25).

NR INW.	A.gr. 10.9
KOBIETA	Debora
INSKRYPCJA	Iustitia bello pollens DEBORA prophetis, Summa Israelem sedulitate innat.
OPIS SCENY	Debora została ukazana jako starsza kobieta. Siedzi pod drzewem palmowym (palma Debory), w prawej dłoni trzyma długiej kij, a w lewej zwój. W tle widoczny obóz wojsk Baraka (Sdz 4,4–10).
ZNACZENIE	Debora była nie tylko prorokinią, sędzią Izraela, ale także wodzem. Dzięki jej mądrości i odwadze Barak pokonał wojska Sisery. Stała się ona inspiracją dla kobiet w podejmowaniu wyzwań nieprzypisanych do ich płci.

²⁸ W rodowodzie Jezusa zostały wymienione cztery kobiety: Tamar, Rahab, Rut i Batszeba. Wszystkie łączą wspólne cechy, które wyróżniają je na tle innych biblijnych niewiast, m.in. stosunek do społeczeństwa, relacje z mężczyznami, sposób podporządkowania się patriarchatowi. E. Adamiak, *Kobiety w Biblii. Nowy Testament*, Warszawa 2010, s. 10–11.

NR INW.	A.gr. 10.10
KOBIETA	Jael (Iahel)
INSKRYPCJA	Sisaræ iniquj hostis pertundere, tempora, clauo/ Ausa IAHEL, celibri nomine nota viget.
OPIS SCENY	Jael została ukazana jako młoda kobieta siedząca na skale, w dłoniach trzyma młotek i palik do namiotu. W tle po prawej przedstawiona została scena, w której Jael przebija skroń Sisery palikiem do namiotu (Sdz 4,17–22). (il. 2)
ZNACZENIE	Z Siserą wiąże się postać potomkini Kaina – Jael. Pokonany przez Deborę i Baraka wódz ukrył się w namiocie Jael, a ta, wykorzystując sytuację, zamordowała go. Dokonuje ona zbrodni, ale czyni to w imię Boga. Dzięki swojemu postępowaniu stała się symbolem kobiety pełnej wiary i odwagi.

NR INW.	A.gr. 10.11
KOBIETA	Matka Samsona (Mater Sampsonis)
INSKRYPCJA	Coelesti MATER SAMPSONIS voce decetur/ Quem, statuente Deo, sit genitura parens.
OPIS SCENY	Na pierwszym planie ukazana została siedząca niewiasta z dłońmi złożonymi na kolanach w geście modlitwy. Jest to matka Samsona. W tle po prawej stronie przedstawiona została scena modlitwy rodziców Samsona, kiedy to ukazał się im anioł (Sdz 13,19–20).
ZNACZENIE	Matka Samsona jest kolejną biblijną niewiastą, która długo nie mogła począć potomka, jednak za sprawą anioła dowiedziała się, że będzie brzemienna. Musiała wyrzec się wina, nieczystych potraw oraz nigdy nie obcinać dziecku włosów. Uosabia pełne posłuszeństwo wobec woli Boga, którą przyjmuje z pokorą.

NR INW.	A.gr. 10.12
KOBIETA	Anna
INSKRYPCJA	Quæ sterilis fuerat, tristis Dominum inuocat ANNA, Et Samuelem edit, læta dicatque Deo.
OPIS SCENY	Na pierwszym planie ukazana została modląca się Anna. W tle widoczna scena rozmowy Anny z kapłanem Helim przy wejściu do świątyni Pana w Szilo (1 Sm 1,12–18).
ZNACZENIE	Podobnie jak Jakub Elkana miał dwie żony: Peninę i Annę. Niestety, pomimo miłości męża Anna pozostawała bezpłodna. Postanowiła więc w pełni powierzyć Bogu życie swoje i swego nienarodzonego syna (1 Sm 1,11). Prośba Anny została wysłuchana i wkrótce urodziła syna, któremu nadała imię Samuel. Kiedy chłopiec był w odpowiednim wieku, ofiarowała go na służbę do świątyni w Szilo (1 Sm 1,26–28). Postawa Anny dowodzi, że prawdziwa pobożność zawsze zostaje nagrodzona.

NR INW.	A.gr. 10.13
KOBIETA	Rut
INSKRYPCJA	Ruth spicas in agro, non cognita, colligit: inde/ Noscitur affims, fitque marita Booze.
OPIS SCENY	Na rycinie Rut ukazana jest trzykrotnie. W tle po prawej stronie zbiera kłosa na polu Booza. Na pierwszym planie stoi zwrócona w lewo ze snopkiem zboża w lewej ręce. Po lewej została ukazana scena, kiedy Rut, za namową swojej teściowej Noemi, czuwała w nogach śpiącego Booza (Rt 2,3; 3,7–9). (il. 3)
ZNACZENIE	Rut uosabia ideał synowej. Po śmierci męża postanowiła zająć się jego matką Noemi. Nie byłoby to niezwykle, gdyby nie fakt, że wraz z nią porzuciła swój naród oraz religię i udała się do Betlejem, wiedząc, że jako obcą czeka ją tam ciężki los (Rt 1,15–19). Dzięki swojej postawie, pełnej pokory, dobroci i uprzejmości, zyskała przychylność krewnego jej męża Booza, który wziął ją za żonę. Historia ta pokazuje, że dobre uczynki prowadzą do godnego życia i zbawienia bez względu na pochodzenie – Rut należała do ludu Moabitów, wywodzącego się z kazirodczego związku Lota z jego starszą córką (Rdz 19,37).
NR INW.	A.gr. 10.14
KOBIETA	Abigail (Abygail)
INSKRYPCJA	Dauidem placat Nabalj coniux ABYGAIL:/ Daudis consors postmodo facta thori.
OPIS SCENY	Na pierwszym planie ukazana została piękna Abigail w sukni zgodnej z obowiązującą w renesansie modą. W tle widzimy scenę, kiedy żona Nabala oddaje pokłon Dawidowi (1 Sm 25,23–31).
ZNACZENIE	Rozsądna Abigail dzięki swojej mądrości, bojaźni bożej oraz miłości do bliźniego uchroniła władcę od grzechu. „Dawid jest tutaj człowiekiem, któremu w odpowiedniej chwili odpowiednia kobieta przemówiła do sumienia, tak że mógł czynić to, do czego Bóg powołał każdego człowieka, przynosić Bogu cześć i chwałę” ²⁹ .
NR INW.	A.gr. 10.15
KOBIETA	Kobieta z Abel Bet-Maaka (Abelae Mulier)
INSKRYPCJA	Abelae Mulier sapiens, Sibae caput urbem/ Ioab cingentj curat ab urbe dari.
OPIS SCENY	Na rycinie została ukazana starsza kobieta, u której stóp leży głowa Szeby. W tle przedstawiono moment, kiedy wyrzuca ona głowę buntownika za mury miasta, wprost w ręce Joaba (2 Sm 20,17–22).
ZNACZENIE	Kobieta z Abel Bet-Maaka uosabia mądrość, która nade wszystko ceni sobie pokój. Kiedy na polecenie króla Dawida Joab przybywa zniszczyć miasto Abel, kobieta obiecuje mu głowę buntownika Szeby w zamian za odstąpienie od ataku. Przekonuje do tego pozostałych mieszkańców, którzy ścinają głowę Szeby i wyrzucają ją za mury miejskie. Dzięki mądrości i umiejętności przedłożenia dobra ogółu nad życie jednostki kobieta uratowała od zagłady całe miasto.

²⁹ G. Karssen, *A imię jej kobieta*, tłum. M. Platajs, Warszawa 1986, s. 240.

NR INW.	A.gr. 10.16
KOBIETA	Matka Machabeuszów (Mater Machab)
INSKRYPCJA	Haec MACHABAEORUM MATER septem inclita fratrum, Legis amans patriae, fortiter occubuit.
OPIS SCENY	Na pierwszym planie ukazana została Matka Machabeuszów ze skrępowanymi liną rękoma, wznosząca modły do Pana. W tle widzimy miejsce kaźni jej oraz jej siedmiu synów (2 Mch 7,1–42).
ZNACZENIE	Historia Machabeuszów jest jednym z okrutniejszych fragmentów Starego Testamentu. Antioch chciał zmusić wyznawców Jahwe do zjedzenia wieprzowiny, a kiedy matka z siedmioma synami odmówili wykonania polecenia, zginęli męczeńską śmiercią. Na oczach matki jej synowie zostali obdarci ze skóry i okaleczeni, a następnie spaleni żywcem. Cytując za Biblią: „Przede wszystkim zaś godna podziwu i trwałej pamięci była matka. Przyglądała się ona w ciągu jednego dnia śmierci siedmiu synów i zniosła to mężnie. Nadzieję bowiem pokładała w Panu. Pełna szlachetnych myśli, zagrzewa[ła] swoje kobiece usposobienie męską odwagą” (2 Mch 7,20–21).

NR INW.	A.gr. 10.17
KOBIETA	Judyta (Judith)
INSKRYPCJA	Insignis Iudith Holofernis nocte sopiti, Numinis auxilio, demetit ense caput.
OPIS SCENY	Judyta została przedstawiona jako piękna młoda kobieta z odsłoniętym biustem, w prawej ręce dzierży miecz, w lewej zaś głowę Holofernesa. Moment dekapitacji ukazany został w tle (Jdt 13).
ZNACZENIE	Judyta zasłynęła niezwykłą odwagą, kiedy w pojedynkę odcięła głowę wroga swego narodu – Holofernesa. Jednak nie tylko jej odwaga, ale także wiara i bogobojność były godne naśladowania. Judyta to młoda wdowa, która swoje życie podporządkowała prawu Boskiemu. „Miała wszystkie zalety, które predysponowałyby ją do zamążpójścia”, a więc była „piękna i na wejrzenie bardzo miła” (Jdt 8,7), bogata, bo odziedziczyła po mężu „złoto, srebro, sługi, służące, bydło i rolę”, oraz bogobojna, bo „nie było nikogo, kto by powiedział o niej złe słowo, ponieważ bardzo bała się Boga” (Jdt 8,8). Mając tak wielkie atuty, była gotowa zaryzykować wszystko dla obrony narodu i wiary. Wykazała się głęboką wiarą w Opatrzność Bożą (Jdt 8,15–17), z którą „należy współpracować, a nie biernie oczekiwać na rozwój wypadków i poddawać próbie Boga” ³⁰ .

³⁰ J. Klinkowski, *Pozycja społeczno-polityczna kobiet w Izraelu na podstawie prezentacji postaci biblijnych*, s. 21, [online] <http://www.janklinkowski.pl/Pozycja-spooleczno-polityczna-kobiet-w-Izraelu.pdf> [dostęp. 27.02.2022].

NR INW.	A.gr. 10.18
KOBIETA	Estera (Hester)
INSKRYPCJA	Assuero coniux Hester charissima Regi/ Iudæos precibus consilioque iuvat.
OPIS SCENY	Estera została ukazana na pierwszym planie w królewskich szatach, z odsłoniętym biustem, koroną na głowie i berłem w prawej dłoni. W tle przedstawiona została scena, w której Estera klęczy przed Achaszwerosem (Est 5). (il. 4)
ZNACZENIE	Bez Estery naród Izraela by nie przetrwał, a tym samym nigdy na świat nie przyszedłby Mesjasz. Estera była żoną ówczesnego króla Persji, Achaszwerosa. Władcę olśniły jej uroda oraz cechy charakteru. Była kobietą cichą, łagodną i posłuszną, jednak wyróżniała się również odwagą i sprytem, które pozwoliły zdemaszkować Hamana i uratować swój lud.
NR INW.	A.gr. 11.1
KOBIETA	Matka Boska (Maria Virgo, Mater Dei)
INSKRYPCJA	Virgo Dei genitrix MARIA intemerata, salutem/ Humano generi lætitiamque tulit.
OPIS SCENY	Matka Boska została ukazana jako piękna młoda kobieta z rozpuszczonymi włosami, trzymająca na rękach Dzieciątka. W tle po lewej widzimy scenę zwiastowania Maryi przez archanioła Gabriela. (il. 5)
ZNACZENIE	Maryja Dziewica jest najbardziej znaną biblijną niewiastą, której pojawienie się zapowiadały historie starotestamentowych kobiet (np. zwiastowanie narodzin Samsona jego matce poprzedza zwiastowanie Maryi). W Biblii nie jest określana jako żona, to raczej Józef jest jej mężem, wymyka się patriarchalnemu porządkowi ³¹ podobnie jak inne kobiety przynależne do drzewa genealogicznego Jezusa. Bez jej poświęcenia jako kobiety i matki niemożliwy byłby cud życia oraz zmartwychwstania Chrystusa.
NR INW.	A.gr. 11.2
KOBIETA	św. Anna (S. Anna)
INSKRYPCJA	ANNA Dei Matris Mariæ sanctissima mater, Præmonitu sobolem concipit Angelico.
OPIS SCENY	Święta Anna została przedstawiona jako kobieta w podeszłym wieku, jej prawa ręka spoczywa na brzuchu, co może symbolizować rozwijające się w niej życie. W tle dzieli się ona dobrą nowiną z mężem.
ZNACZENIE	Święta Anna była matką Maryi Dziewicy. Choć jej historia nie pojawia się w Piśmie Świętym, była znana dzięki apokryfom. Życie świętej Anny nawiązuje do losu Sary czy matki Salomona. Wspólnie z mężem Joachimem przez wiele lat starała się o dziecko, jednak została matką dopiero w wieku 45 lat.

³¹ E. Adamiak, *Kobiety w Biblii*, s. 9.

NR INW.	A.gr. 11.3
KOBIETA	Elżbieta, żona Zachariasza (Elisabeth Zachariae)
INSKRYPCJA	Cognatam ELISABETH simulac Maria ore salutac, Utraque conceptu est exhilarata sacro.
OPIS SCENY	Na pierwszym planie widzimy starszą siedzącą kobietę, czytającą książkę. Jest to święta Elżbieta. W tle ukazane zostało przybycie Marii do Elżbiety i Zachariasza (Łk 1,39–45).
ZNACZENIE	Elżbieta była krewną Marii z Nazaretu. W podeszłym wieku urodziła Jana Chrzciciela. „Bóg potrzebuje Elżbiety, kobiety pełnej wiary, o silnym charakterze, całkowicie Mu posłusznej. Pokój, opanowanie, wierność, pokora, cierpliwość są owocami Jego Ducha Świętego tak samo jak miłość, uprzejmość i łagodność. Te przymioty znajdujemy u niej. Takich kobiet Bóg może użyć do wielkich spraw” ³² .
NR INW.	A.gr. 11.4
KOBIETA	Prorokini Anna (Anna Prophetissa)
INSKRYPCJA	ANNA pudica, modesta, senex vidua, atque prophetis, In templo Dominum nocte dieque colit.
OPIS SCENY	Podobnie jak w przypadku świętej Elżbiety prorokini Anna została ukazana na pierwszym planie w pozycji siedzącej, pochylona nad lekturą. W tle przedstawiona została modlitwa Anny w świątyni (Łk 2,36–38).
ZNACZENIE	Prorokini Anna znajdowała się w świątyni, kiedy Maria wraz z Józefem przynieśli tam Jezusa. Nie tylko była świadkiem proroctwa Symeona, ale również później sama dawała świadectwo spełnienia Bożych obietnic. „Nie rozstawała się ze świątynią, służąc Bogu w postach i modlitwach dniem i nocą. Przyszedszy w tej właśnie chwili, sławiła Boga i mówiła o Nim wszystkim, którzy oczekiwali wyzwolenia Jeruzalem” (Łk 2,37–38).
NR INW.	A.gr. 11.5
KOBIETA	Samarytanka (Mulier Samaritana)
INSKRYPCJA	SAMARIAE MULIER regionis, aquas ab Iesu/ Viuas ex viuo prouida fontr petit.
OPIS SCENY	Na pierwszym planie ukazana została młoda kobieta z Samarii, niosąca dzban na wodę. Po lewej stronie w tle scena rozmowy Samarytanki z Jezusem (J 4,7–26). (il. 6)
ZNACZENIE	Samarytanka była kobietą o burzliwej przeszłości. Miała pięciu mężów, żyła też z mężczyzną bez ślubu. Jednak to właśnie ją Jezus wybrał, aby głosiła Słowo Boże wśród swojego ludu: „Wielu Samarytan z owego miasta zaczęło w Niego wierzyć dzięki słowu kobiety świadczącej: «Powiedział mi wszystko, co uczyniłam»” (J 4,39).

³² G. Karssen, *A imię jej kobieta*, s. 112.

NR INW.	A.gr. 11.6
KOBIETA	Kobieta cudzołożna (Mulier Adultera)
INSKRYPCJA	Adducta à vafriſ MULIERCULA ADULTERA Scribis/ Ad Dominum, Domini libera ſentit opem.
OPIS SCENY	Na pierwszym planie ukazana została piękna młoda kobieta, która rękoma zasłania swoje nagie piersi. W tle przedstawiona została scena, w której Jezus broni cudzołożnicę przed ukamienowaniem. (J 8,3–11).
ZNACZENIE	W historii kobiety cudzołożnej pojawia się jedno z najważniejszych dla chrześcijaństwa zdań, wypowiedzianych przez Jezusa: „Kto z was jest bez grzechu, niech pierwszy rzuci w nią kamieniem” (J 8,7). Każdy człowiek jest grzeszny, grzeszna była także kobieta przyłapana na cudzołóstwie i przyprowadzona do świątyni w celu jej ukamienowania, jak stanowiło Prawo Mojżeszowe. Chrystus swoim zachowaniem pokazał jednak, jak ważne jest wybaczenie bliźniemu. Historia kobiety cudzołożnej to nie tylko opowieść o drugiej szansie, ale przede wszystkim nauka dla czytających ją kobiet, aby nie oceniać innych, tylko jak Jezus uczyć się przebaczenia.

NR INW.	A.gr. 11.7
KOBIETA	Kobieta cierpiąca na krwotok (Mulier Flux. Sang. Lab.)
INSKRYPCJA	Sanatur, vestem ſimulac contingit Ieſu/ Quæ patitur fluxum FOEMINA ſanguineum.
OPIS SCENY	Na rycinie została ukazana kobieta o twarzy wykrzywionej bólem. Prawą dłoń ma złożoną na sercu, lewą zaś podpira się na lasce. W tle widzimy scenę, w której dotyka szaty Jezusa, przez co zostaje uzdrowiona (Mt 9,20–22).
ZNACZENIE	„Wtem jakaś kobieta, która dwanaście lat cierpiała na krwotok, podeszła z tyłu i dotknęła się frędzli Jego płaszcza. Bo sobie mówiła: Żebym się choć Jego płaszcza dotknęła, a będę zdrowa. Jezus obrócił się, i widząc ją, rzekł: «Ufaj, córko! Twoja wiara cię ocaliła». I od tej chwili kobieta była zdrowa” (Mt 9,20–22). Historia ta uczy, że wiara może nas ocalić, jeśli tylko w pełni się jej oddamy. Kobieta nieczysta, wykluczona ze społeczeństwa, dzięki swojej odwadze w wierze mogła powrócić do normalnego życia.

NR INW.	A.gr. 11.8
KOBIETA	Kobieta kananejska (Mulier Cananæa)
INSKRYPCJA	Vota precesque CANANÆÆ pius audit Ieſu:/ Fitque fide matris filia ſalua ſucæ.
OPIS SCENY	Na pierwszym planie ukazana została w pozycji siedzącej kobieta, która w prawej dłoni trzyma książkę, a lewą głaszczkę małego psa. W tle przedstawiona została scena jej rozmowy z Chrystusem (Mt 15,21–28). (il. 7)

ZNACZENIE Historia kobiety kananejskiej (spoza narodu Izraela) ukazuje jej mądrość, odwagę, wiarę oraz miłość do córki. Kiedy jej dziecko padło ofiarą złych mocy, poszła do Jezusa, prosząc o pomoc (pomimo zakazu rozmów kobiet w miejscach publicznych). „A ona przyszła, upadła przed Nim i prosiła: «Panie, dopomóż mi!». On jednak odparł: «Niedobrze jest zabrać chleb dzieciom a rzucić psom». A ona odrzekła: «Tak, Panie, lecz i szczenięta jedzą z okruszyn, które spadają ze stołów ich panów». Wtedy Jezus jej odpowiedział: «O niewiasto wielka jest twoja wiara; niech ci się stanie, jak chcesz!». Od tej chwili jej córka była zdrowa” (Mt 15,26–28). Rozmowa z tą kobietą skłoniła Jezusa do zmiany zdania³³.

NR INW. A.gr. 11.9

KOBIETA Zgarbiona kobieta (Mulier Inclinata)

INSKRYPCJA A Christo MULIER sanatur corpore CURUA,
Laude salutiserum prosequitur Deum.

OPIS SCENY Na rycinie ukazana została starsza, zgarbiona kobieta. W tle przedstawiony został moment jej uzdrowienia przez Chrystusa. (Łk 13,11–17).

ZNACZENIE „Nauczał raz w szabat w jednej z synagog. A była tam kobieta, która od osiemnastu lat miała ducha niemocy: była pochylona i w żaden sposób nie mogła się wyprostować. Gdy Jezus ją zobaczył, przywołał ją i rzekł do niej: «Niewiasto, jesteś wolna od swej niemocy»” (Łk 13,10–12). Ten fragment Pisma Świętego pokazuje, że pokora w cierpieniu zostaje dostrzeżona przez Boga i nagrodzona.

NR INW. A.gr. 11.10

KOBIETA Marta (Martha)

INSKRYPCJA Hospitio Christum MARTHA officiosa receptat/
Et natum veri praedicat esse Deum.

OPIS SCENY Na pierwszym planie przedstawiona została Marta z domowymi atrybutami: kluczami oraz czerpakiem. W tle ukazano chwilę, kiedy Jezus zawitał po raz pierwszy do domu Marty i jej siostry Marii w Betanii (Łk 10,38–42).

ZNACZENIE Marta jest uosobieniem uczynnej gospodyni, która starała się jak najlepiej usłużyć Jezusowi. Jednak przy pierwszym spotkaniu Chrystus wywyższył Marię nad Martę, która mu nie usłużyła, lecz słuchała Słowa Bożego³⁴. Dopiero przy drugim spotkaniu Marta zrozumiała, że Jezus jest synem prawdziwego Boga. Jej historia pokazuje, że wiarę i modlitwę należy przedkładać ponad codzienne sprawy.

³³ E. Adamiak, *Kobiety w Biblii*, s. 27.

³⁴ „Przemiany wymaga nie sama posługa, lecz to, jak sprawuje ją Marta. Niepokój, łamanie sobie głowy, zaabsorbowanie tym, co robi, rozproszenie wieloma zadaniami powoduje, że jest skupiona na sobie”. Tamże, s. 117.

NR INW.	A.gr. 11.11
KOBIETA	Maria Magdalena
INSKRYPCJA	MAGDALENA pedes Domini lachrymis rigat; inde/ Crinbus abstergit moesta dolensque suis.
OPIS SCENY	Na pierwszym planie ukazana została Maria Magdalena w pozycji siedzącej, trzymająca w prawej ręce naczynie z olejkami. W tle widoczna scena, kiedy obmywa stopy Jezusa i wyciera je swoimi włosami (Łk 7,37–50).
ZNACZENIE	Maria Magdalena przedstawiona jest tutaj jako kobieta grzeszna, która dzięki swojej wierze otrzymuje rozgrzeszenie od Jezusa ³⁵ .
NR INW.	A.gr. 11.12
KOBIETA	Maria Kleofasowa – Jakubowa (Maria Jacobi)
INSKRYPCJA	Filio utrique locum in cœlis MARIA ausa IACOBI/ Poscere, diuino commonita ore fuit.
OPIS SCENY	Na pierwszym planie została ukazana kobieta wznosząca modły do Pana. W tle scena, kiedy klęka ona przed Jezusem w obecności jego uczniów (Mt 20,20–23).
ZNACZENIE	Maria Kleofasowa jest przykładem matki, która bezgranicznie kocha swoje dzieci, dlatego też prosi Jezusa o miejsce dla swoich dwóch synów, po Jego prawicy i lewicy ³⁶ .
NR INW.	A.gr. 11.13
KOBIETA	Maria Salome
INSKRYPCJA	Ungendi causa Christi MARIA alma SALOME / Cum reliquis pariter, sole oriente, venit.
OPIS SCENY	Na pierwszym planie widzimy Marię Salome z wonnościami, zmierzającą do ukazanego w tle Grobu Pańskiego (Mk 16,2–14).
ZNACZENIE	Maria Salome była matką uczniów Chrystusa. Była również wśród kobiet, które przypatrywały się ukrzyżowaniu. To właśnie jej oraz Marii Magdalenie i Marii Kleofasowej anioł ogłosił, że Chrystus zmartwychwstał. W inskrypcji pod ryciną została opisana jako kobieta uprzejma – być może właśnie ta jej cecha oraz opiekuńczość pozwoliły dostąpić zaszczytu uczestnictwa w zmartwychwstaniu Jezusa.

³⁵ Fragment opisujący grzesznicę obmywającą łzami nogi Jezusa dotyczył bezimiennej kobiety, którą błędnie utożsamiano przez wieki z Marią Magdaleną. Tamże, s. 109–112.

³⁶ Być może autor połączył w jedną postać Marię Kleofasową i Marię Salome. Według obecnej interpretacji to właśnie Maria Salome prosiła Jezusa o miejsce dla swoich synów, zwłaszcza że Maria Kleofasowa miała trzech synów.

NR INW.	A.gr. 11.14
KOBIETA	Tabita (Tabitha)
INSKRYPCJA	Mortua quæ fuerat, rediuiua TABITHA resurgit, Petru voce, aperit lumina, membra leuat.
OPIS SCENY	Tabita została przedstawiona jako kobieta w średnim wieku, podupała na zdrowiu, z lewą dłonią ułożoną na czole, prawą zaś odsłaniającą pierś. W tle została ukazana scena jej wskrzeszenia przez świętego Piotra (Dz 9,36–42).
ZNACZENIE	Tabitę opisano w Dziejach Apostolskich jako dobrą chrześcijankę, pełną miłosierdzia. Została wskrzeszona przez świętego Piotra. Jej historia dowodzi, jak ważne jest czynienie dobra dla bliźnich.

NR INW.	A.gr. 11.15
KOBIETA	Lidia (Lydia Purpuraria)
INSKRYPCJA	Attentè diui verba audit LYDIA Pauli;/ Baptismique sacræ fonte lauatur aquæ.
OPIS SCENY	Na rycinie Lidia została ukazana w zdobnym stroju, wskazującym na jej wysoką pozycję społeczną w Filipi. W tle widzimy scenę jej chrztu (Dz 16,11–15). (il. 8)
ZNACZENIE	Lidia jest przykładem kobiety, która została chrześcijanką dzięki nauce apostołów. Przyjęła również chrzest wraz ze swoją służbą. Jako kobieta zamożna (zajmowała się handlem purpurą) zaprosiła świętego Pawła oraz jego towarzyszy do domu. Dzięki temu, że zaczęła wyznawać wiarę w Jezusa, jej dom stał się ośrodkiem chrześcijaństwa w Filipi.

Bibliografia

- Adamiak Elżbieta, *Kobiety w Biblii. Nowy Testament*, Warszawa 2010.
- Barnhouse Rebecca, *The Book of the Knight of the Tower: Manners for Young Medieval Women*, New York 2006.
- Biblia Tysiąclecia*, Poznań 2003.
- Bleyerveld Yvonne, *Chaste, Obedient and Devout: Biblical Women as Patterns of Female Virtue in Netherlandish and German Graphic Art, ca. 1500–1750*, „Simiolus Netherlands Quarterly for the History of Art” 2000, Vol. 28, no. 4, s. 219–250.
- Franck Jakob, *Kilian, Cornelius* [hasło], w: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 15, Leipzig 1882, [online] <https://www.deutsche-biographie.de/pnd119291479.html#adbcontent> [dostęp: 22.02.2022].
- Gerabek Werner E., *Sachs, Hans* [hasło], w: *Neue Deutsche Biographie*, Bd. 22, Berlin 2005, s. 332.
- Giza Natalia, *Pokorna, skromna, cicha... mądra? Literatura parenetyczna dla kobiet w szesnastowiecznej Anglii*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2012, nr 28, s. 79–92.
- Grimmett Kendra Jo, *Woman on Top: Interpreting Barthel Beham's „Judith Seated on the Body of Holofernes”*, Austen 2014, [online] <https://repositories.lib.utexas.edu/handle/2152/25827> [dostęp: 22.02.2022].
- Juda Maria, *Book Authors and Users in Letters of Dedication of the Lublin Jesuit Printing House*, „Res Historica” 2020, nr 50, s. 127–140.
- Karssen Gien, *A imię jej kobieta*, tłum. M. Platajs, Warszawa 1986.
- Kelly-Gadol Joan, *Did Women Have a Renaissance?*, w: *Women, History and Theory. The Essays of Joan Kelly*, Chicago 1984, s. 19–50.
- Kicińska Urszula, *Wzorzec szlachcianki w polskich drukowanych oracjach pogrzebowych XVII wieku*, Warszawa 2013.
- Klinkowski Jan, *Pozycja społeczno-polityczna kobiet w Izraelu na podstawie prezentacji postaci biblijnych*, [online] <http://www.janklinkowski.pl/Pozycja-spoleszno-polityczna-kobiet-w-Izraelu.pdf> [dostęp: 27.02.2022].
- Thieme Ulrich, Becker Felix, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Leipzig 1907–1950.
- Tutak Kinga, *O dedykacjach w drukach polskich XVI i XVII w. (grafia i interpunkcja)*, Kraków 2013.
- Veldman Ilja M., *Images of Labor and Diligence in Sixteenth-Century Netherlandish Prints: The Work Ethic Rooted in Civic Morality or Protestantism?*, „Simiolus Netherlands Quarterly for the History of Art” 1992, Vol. 21, no. 4, s. 227–264.

The Sixteenth-Century Mode of Thinking about Women on the Example of Two Albums from the Collection of Muzeum Książąt Lubomirskich Zakładu Narodowego im. Ossolińskich [The Ossoliński Museum of the Ossoliński National Institute]

SUMMARY

Muzeum Książąt Lubomirskich [The Lubomirski Museum] contains in its collection two albums, namely *Icones Illustrium Feminarum Veteris Testamenti*, and *Icones Illustrium Feminarum Novi Testamenti*, issued between 1590 and 1595, both of which present the women of The Old and The New Testament. They contain jointly 33 prints patterned on Maarten de Vos. The two albums in question are made starting point to consider the role that women performed in the 16th c. and to explain the scope of traits women were expected to identify in their lives.

KEYWORDS

woman, Bible, print